

УДК 371.4

*Нечитайло Л.Г., Полянничко Т.Г.
м.Балаклія, Україна*

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ДУХОВНО-МОРАЛЬНІСНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ**

Замовлення сучасного етапу розвитку нашої держави – це формування особистості, яка розуміє свою приналежність до Українського народу та європейської цивілізації, має сформовану життєву компетентність та громадянську позицію, підготовлені до

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

життя у мінливому, конкурентному світі, а це потребує новітніх організаційних форм, компетентнісного підходу до виховання моральної культури та духовних цінностей особистості, інноваційних технологій виховання, удосконалення поведінки та здібностей особистості, досягнення саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Умовою розвитку суспільства є наявність і збереження системи ціннісного сенсу людського буття, моральних та духовних цінностей. Сучасний педагог забезпечує у суспільстві створення та передачу духовних цінностей, здійснює взаємозв'язок поколінь. Сукупність морально-духовних цінностей утворює культурний код народу. І саме педагог-вихователь спільно з батьками здійснює виховання молодого покоління [12].

Питання змісту загальнолюдських і національних цінностей, моральної культури та духовності особистості, її взаємозв'язків з різними видами діяльності людини вивчали такі педагоги-мислителі: М. Бердяєв, М. Бахтін, В. Розанов, В. Соловйов, Х. Ортега-і-Гассет, Д. Тичин, П. Тейяр де Шарден, С. Франк та ін. Питання вдосконалення освітнього процесу у вищій школі розглянуто такими вченими як С. Архангельський, Є. Бондаревська, Л. Хомич З. Єсарєва, С. Вітвицька, І. Зязюн, ін. [7–10].

Окремі аспекти проблеми особистості, її духовні цінності були розглянуті у дослідженнях В. Долженко, Д. Балдинюк, Ю. Захарчишиної, Г. Гуменюк, О. Баришнікова, В. Слінчук, Г. Хруслова та ін. Дослідження спиралося на ідеї єдності людини з ноосферою, що розвинуті в працях видатних філософів: В. Вернадського, К. Ціолковського, Д. Чижевського.

Мета дослідження – розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити зміст і методику виховання у майбутніх учителів духовно-моральної культури.

У працях українських педагогів наголошується на важливості таких якостей, як честь, слава, милосердя, терпимість, любов, боротьбу добра зі злом. У концепції «серця» Г. Сковороди, П. Юркевича висвітлюється етичний погляд на світ, спостерігається процес духовно-моральної діяльності людини. Ідеї А. Потебні мають велике значення для розуміння сутності національних цінностей. Актуальними постають погляди І. Франка щодо чинників загальнолюдського прогресу (найвища цінність – людина).

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [6] визначено, що:

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

- пріоритетом державної гуманітарної політики є національне виховання;

- один із стратегічних напрямів розвитку освіти – забезпечення національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді.

Модернізація освітнього процесу розглядається в контексті диніоцентризму – ставлення до особистості дитини (відповідно до ст. 3 Конституції України) як до найвищої цінності, переорієнтація на особистісну спрямованість, усвідомлення принципів і морально-духовних цінностей життя.

Основною метою духовно-морального виховання є цілеспрямований та свідомий процес формування гармонійно-розвинутої особистості, що включає такі якості – гуманність, чесність, правдивість, працелюбність, дисциплінованість, почуття відповідальності, виховання патріотизму. Це є цариною формування особистісних рис людини – національної самосвідомості, розвинутої духовності, моральності, правової, художньо-естетичної, фізичної, трудової, екологічної культури та свідомості, удосконалення та розвитку індивідуальних здібностей і таланту.

І. Д. Бех наголошує, що «на зміну володіння підростаючою особистістю моральними якостями чи властивостями на виховну сцену має вийти духовна здібність», яка на думку науковця є єдністю «певного етичного знання (поняття) і способу, за допомогою якого воно набуває особистісного смислу» [1, 13].

Виховання сприяє духовно-моральному вдосконаленню молодого покоління, відродженню духовних ідеалів українського народу, національної культури, є стимулом пробудження моральних якостей, запорукою миру і злагоди в суспільстві, що вимагає оновлення освітнього процесу.

Основними напрямками духовно-морального виховання в нашому суспільстві є:

- утвердження принципів загальнолюдської моралі;

- прищеплення відповідального ставлення до родини, сім'ї, шанобливого ставлення до держави і народу, звичаїв, культури, традицій;

- виховання духовної та моральної культури людини, засвоєння нею моральних і духовних цінностей;

- формування самосвідомості особистості та її загальнолюдських якостей, усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Ми досліджували та проаналізували цінності, властиві професії вчителя; визначили професійні умови, які сприяють вихованню морально-духовних цінностей у майбутніх учителів. Використано різні методи дослідження – аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, моделювання, анкетування, тестування, бесіда, рейтинг, методи математичної статистики.

На початку експерименту досліджено ціннісні орієнтації студентів, потреби, мотивації, професійні інтереси, ступінь впливу різних чинників на формування духовно-моральної культури, національних і загальнолюдських цінностей. В результаті з'ясовано, що серед найбільш значимих загальнолюдських цінностей майбутні вчителі визначили такі, як людина, життя, гуманізм, любов, дружба, здоров'я, сім'я, мораль, відповідальність, мудрість, взаємодопомога і взаєморозуміння, чесність тощо. Серед національних цінностей – історична культура, патріотизм, традиції, свобода, справедливість, працелюбність. Доведено, що не всі студенти розуміють сутність поняття цінності, значна частина респондентів не усвідомлює пріоритетні ціннісні орієнтири.

За рівнем професійної педагогічної спрямованості було з'ясовано: частина студентів – це майбутні фахівці, які мають виражену педагогічну спрямованість, високі духовно-моральні якості; при цьому рівень внутрішньої мотивації високий; усвідомлення ціннісних орієнтацій супроводжується позитивним ставленням до освітньої діяльності; інша частина – студенти, які мають невизначену педагогічну позицію та професійну мотивацію і педагогічну спрямованість.

Протягом дослідження розроблені чинники, що впливають на формування національних та загальнолюдських цінностей у майбутніх педагогів. Серед них: засоби масової інформації, родина, спілкування з одногрупниками, самоосвіта, спілкування з викладачами, участь у суспільному житті закладу.

Під час дослідження виявлені педагогічні умови формування цінностей в процесі навчально-виховної роботи ВНЗ: орієнтація зміста освіти на національні та загальнолюдські цінності; організація освітньої діяльності як процесу творчої взаємодії викладачів і студентів; здійснення впливу всіх складових педагогічного процесу на поведінку студентів, свідомість; використання комплексу новітніх методів та прийомів навчання й виховання; створення такого

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

освітнього середовища, яке сприяє розвитку творчих та індивідуальних здібностей майбутніх фахівців, їх саморозвитку.

Також впроваджено модель формування національних і загальнолюдських цінностей, складовими якої є компоненти: 1. цілемотиваційний – формування ціннісного ставлення особистості; засвоєння духовно-моральних знань, умінь та навичок виховання загальнолюдських якостей, активності та самостійності, готовності діяти, керуючись професійними цінностями. Педагогічна підготовка майбутніх учителів щодо формування духовно-моральних цінностей спирається на такі наукові підходи як акмеологічний, особистісно орієнтований, гуманістичний, інтегративний та відповідні принципи: цілеспрямованості, систематичності, послідовності, індивідуального підходу тощо. 2. Змістовий компонент - це оволодіння студентами системою педагогічних знань аксіологічного спрямування, яка поглиблює професійні знання. 3. Операційно-діяльнісний компонент вміщує організаційні форми виховання духовно-моральних цінностей в освітньому процесі. Застосовуються такі форми, як: інформаційно-масові (дискусії, вечори, диспути, екскурсії, ярмарки; практично-діяльнісні: (свята, участь у тренінгах, конкурсах, культурних заходах); пошукових (підготовка створення мультимедійних презентацій, фотовиставок, пошук інформації у періодичних виданнях, система творчих рефератів і завдань).

Результатом експерименту є розробка критеріїв, які характеризують рівні сформованості духовно-моральних цінностей у студентів: це об'єктивні критерії – суспільна активність студента, соціальний статус студента, педагогічна спрямованість; суб'єктивні – коефіцієнт значущості професії, володіння методами самоосвіти, оцінка рівня сформованості духовно-моральних якостей; суб'єктивно-об'єктивні – адекватність ціннісних орієнтацій студента та його успішність, рівень сформованості колективу, потреба в активній практичній діяльності, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Проведене дослідження формує висновки: виховання на основі цінностей – це пріоритетний шлях формування особистості майбутнього педагога, його духовного світу, моральної культури. Подальшого вивчення, вимагають такі аспекти, як систематизація цінностей та вплив екзо- та ендо- чинників на розвиток духовно-моральної культури майбутнього педагога та розробка інноваційних педагогічних технологій духовного саморозвитку особистості.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Список літератури: 1. *Бех І. Д.* Інноваційна виховна технологія: сутнісні положення і шляхи реалізації // Педагогіка і психологія. – 2014. – № 1. – С. 12–17.2. Інноваційність виховного процесу в сучасному освітньому просторі: теоретичні основи та досвід творчих освітян Одещини / упоряд. О. І. Чешенко. – О., 2011. – 189 с. 3. *Кириленко С. В.* Школа культури здоров'я: від сьогодення до майбутнього : навч.-метод. посіб. / С. В. Кириленко, О. М. Михайлова, В. П. Сергієнко. – К. ; Чернівці : Букрек, 2012. – 384 с. : ілюстр. – (Серія «Школа майбутнього»). 4. *Кремень В. Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Пед. думка, 2009. – 520 с. 5. Маніфест гуманної педагогіки 17 липня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gumanpedagog.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=57.

. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.2013. 7. *Оржеховська В. М.* Духовність і здоров'я : навч.-метод. посіб. / В. М. Оржеховська. – К., 2004. 8. *Пометун О.* Освіта для стійкого розвитку – інновація XXI століття // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 12–17. 9. *Сиротенко Г. О.* Інновації як основа змін освітньої практики : інформ.-метод. зб. / упоряд. Г. О. Сиротенко. – Полтава : ПОІППО, 2005. – 160 с. 10. *Сухомлинський В. О.* Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи // Шлях освіти. – 1996. – № 1. 11. *Сухомлинська О.* Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–18. 12. Теорія і практика організації інноваційного процесу виховання : наук.-метод. зб. / упоряд. О. І. Чешенко. – О., 2014. – 327 с. 13. *Химинець В. В.* Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с. 14. *Чешенко О. І.* Кожний навчальний заклад має бути Школою сприяння здоров'ю в інтересах дітей та створення кращого світу для них : метод. поради / О. І. Чешенко. – О., 2011. – 134 с. – (Серія «Школи здоров'я Одещини»). 15. *Чешенко О. І.* Розбудова об'єднання культури здоров'я як важливий фактор збереження здоров'я дітей у соціумі // Інтеграція освітньо-виховної та оздоровчої діяльності навчальних закладів України : матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. (Кіровоград, 6–7 листоп. 2012 р.). – Кіровоград : ФО-П Александрова М. В., 2012. – С. 220–230.

Bibliography (transliterated): 1. *Bekh I. D.* Innovatsijna vykhovna tekhnolohiia: sutnisni polozhennia i shliakhy realizatsii // Pedagogika i psykholohiia. – 2014. – № 1. – S. 12–17.2. Innovatsijnist'

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

vykhovnoho protsesu v suchasnomu osvितn'omu prostori: teoretichni osnovy ta dosvid tvorchykh osvितian Odeschyny / uporiad. O. I. Cheshenko. – O., 2011. – 189 s. 3. Kyrylenko S. V. Shkola kul'tury zdorov'ia: vid s'ohodennia do majbutn'oho : navch.-metod. posib. / S. V. Kyrylenko, O. M. Mykhajlova, V. P. Serhiienko. – K. ; Chernivtsi : Bukrek, 2012. – 384 s. : iliustr. – (Seriia «Shkola majbutn'oho»). 4. Kremen' V. H. Filosofiia liudynotsentryzmu v stratehiakh osvितn'oho prostoru / V. H. Kremen'. – K. : Ped. dumka, 2009. – 520 s. 5. Manifest humannoi pedahohiky 17 lystopada 2011 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://gumanpedagog.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=57. 6. Natsional'na stratehiia rozvytku osvितy v Ukraini na period do 2021 roku : Ukaz Prezydenta Ukrainy № 344/2013 vid 25.06.2013. 7. Orzhekhovs'ka V. M. Dukhovnist' i zdorov'ia : navch. metod. posib. / V. M. Orzhekhovs'ka. – K., 2004. 8. Pometun O. Osvita dlia stjkhoho rozvytku – innovatsiia KhKhI stolittia // Shliakh osvितy. – 2010. – № 3. – S. 12–17. 9. Syrotenko H. O. Innovatsii iak osnova zmin osvितn'oi praktyky : inform.-metod. zb. / uporiad. H. O. Syrotenko. – Poltava : POIPPO, 2005. – 160 s. 10. Sukhomlyns'kyj V. O. Suchasni tsinnosti u vykhovanni: problemy, perspektyvy // Shliakh osvितy. – 1996. – № 1. 11. Sukhomlyns'ka O. Kontseptual'ni zasady formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystians'kykh moral'nykh tsinnostej // Shliakh osvितy. – 2002. – № 4. – S. 13–18. 12. Teoriia i praktyka orhanizatsii innovatsijnoho protsesu vykhovannia : nauk.-metod. zb. / uporiad. O. I. Cheshenko. – O., 2014. – 327 s. 13. Khymynets' V. V. Innovatsijna osvितnia diial'nist' / V. V. Khymynets'. – Ternopil' : Mandrivets', 2009. – 360 s. 14. Cheshenko O. I. Kozhnyj navchal'nyj zaklad maie buty Shkoloiu spryannia zdorov'iu v interesakh ditej ta stvorenna kraschoho svitu dlia nykh : metod. porady / O. I. Cheshenko. – O., 2011. – 134 s. – (Seriia «Shkoly zdorov'ia Odeschyny»). 15. Cheshenko O. I. Rozbudova ob'iednannia kul'tury zdorov'ia iak vazhlyvyj faktor zberezhenia zdorov'ia ditej u sotsiimi // Intehratsiia osvितn'o-vykhovnoi ta ozdorovchoi diial'nosti navchal'nykh zakladiv Ukrainy : materialy Vseukr. nauk.-prak. konf. (Kirovohrad, 6–7 lystop. 2012 r.). – Kirovohrad : FO-P Aleksandrova M. V., 2012. – S. 220–230.

Нечитайло Л.Г., Полянничко Т.Г.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ДУХОВНО-МОРАЛЬНІСНИХ ОСНОВ ВЧИТЕЛІВ**

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

У статті висвітлюється актуальність проблеми духовності особистості, обґрунтовується її теоретичні засади, аналізуються ключові поняття, презентуються результати експериментальної роботи щодо формування у майбутніх педагогів духовно-моральних цінностей.

Ключеві слова: духовність, моральність, духовно-моральні основи, моральні якості особистості.

Нечитайло Л.Г., Полянничко Т.Г.

В статье освещается актуальность проблемы духовности личности, обосновывается ее теоретические принципы, анализируются ключевые понятия, презентуются результаты экспериментальной работы по формированию у будущих педагогов духовно-моральных ценностей.

Ключевые слова: духовность, нравственность, духовно-нравственные основы, моральные качества личности.

The actuality of the problem of the spirituality of a personality is lighted in the article; its theoretical principles are grounded, the key concepts are analysed; the experimental results in forming in the future teachers of spiritual moral values are presented.

Key words: spirituality, morality, spiritual and moral basis, moral qualities of personality.